

INSON HUQUQLARI VA ERKINLIK LARI SOHASIDA TA'LIM

Aslonov Navro'zbek Rustamovich

Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy markazi tayanch doktranti

aslonovnavruzbek@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7636500>

Annotatsiya. Inson huquqlari bo'yicha ta'lim, bu inson huquqlari normalari va tamoyillari, ularga asos bo'lgan qadriyatlar va ularni himoya qilish mexanizmlari haqida bilim va tushuncha berishni o'z ichiga oladi. Inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash jarayonida inson huquqlarida ta'lim muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada inson huquqlari erkinliklarini ta'minlash sohasida ta'limning ahamiyati va huquqiy asoslari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, tabiiy huquq, deklaratsiya, axborot olish huquqi, o'quv dasturi

EDUCATION IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Abstract. Human rights education includes knowledge and understanding of human rights norms and principles, the values underlying them, and the mechanisms for their protection. In the process of ensuring human rights and freedoms, human rights education plays an important role. This article analyzes the importance of education and its legal basis in the field of ensuring human rights and freedoms.

Key words: Human rights, natural law, declaration, right to information, curriculum.

ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЛАСТИ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. Образование в области прав человека включает в себя знание и понимание норм и принципов прав человека, ценностей, лежащих в их основе, и механизмов их защиты. В процессе обеспечения прав и свобод человека важную роль играет образование в области прав человека. В данной статье анализируется значение образования и его правовая основа в сфере обеспечения прав и свобод человека.

Ключевые слова: права человека, естественное право, декларация, право на информацию, учебная программа.

Kirish. Inson huquqlari bo'yicha ta'limni inson huquqlarining umumbashariy madaniyatini shakllantirishga qaratilgan ta'lim, o'qitish va axborot olish huquqi deb ta'riflash mumkin. Samarali inson huquqlari bo'yicha ta'lim nafaqat inson huquqlari ularni himoya qilish mexanizmlari haqidagi bilimlarni rivojlantiradi, balki o'quvchilarga harakat qilish imkonini beradigan ko'nikma va munosabatlarni rivojlantiradi: inson huquqlarini targ'ib qilish, himoya qilish va kundalik hayotda qo'llash imkonini beradi. Inson huquqlarini hurmat qilish, himoya qilish va bajarishga mas'ul bo'lganlar uchun inson huquqlari bo'yicha ta'lim ularning imkoniyatlarini rivojlantiradi.

Inson huquqlari bo'yicha ta'lim inson huquqlariga hurmat, tenglik va adolat kabi asosiy qadriyatlariga hamda inson huquqlarining ajralmasligi, o'zaro bog'liqligi, bo'linmasligi va universalligiga asoslanadi. Inson huquqlari bo'yicha ta'lim va ta'lim jamiyatning barcha qatlamlariga, shu jumladan maktabgacha, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'limga taalluqlidir, akademik erkinlik hamda ta'lim va ta'limning barcha shakllari, xoh jamoat yoki xususiy, rasmiy yoki norasmiy muhitda ham inson huquqlarida ta'limni rivojlantirish lozim. Bu, jumladan, kasb-hunar ta'limi, xususan, trenerlar, o'qituvchilar va davlat amaldorlarini tayyorlash, uzluksiz ta'lim,

ommabop ta'lim, jamoatchilikni ma'lumot va xabardor qilish tadbirlarini o'z ichiga oladi. Har bir inson boshqalarning huquqlariga nisbatan o'z huquq va majburiyatlarini anglashi universal inson huquqlari madaniyatini rivojlantirish va shaxsning erkin, tinch, plyuralistik va inklyuziv jamiyatning mas'uliyatli a'zosi sifatida rivojlanishiga ko'maklashadi.

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlashda alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimiz prezidenti Sh.M.Mirziyoyev- "Oliy ta'lim muassasalari hamda kadrlarni, jumladan, sudyalari va huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish o'quv markazlarida, shuningdek, maktabgacha ta'lim va umumta'lim muassasalarida, akademik lisey va kollejlarda "Inson huquqlari", "Ayollar huquqlari", "Bola huquqlari", o'quv kurslarini joriy etish"ga doir bir qator takliflarni keltirib o'tganlar¹.

Asosiy qism. O'rta osiyo xalqlari tarixidagi ilk yozma manbalardan biri hisoblangan Avestoda ham insonning ta'lim olish huquqi to'g'risida tavsiyalar keltirilgan. "Agar sening o'g'ling bo'lsa, uni yoshligida maktabga ber, zero, bilim ko'z nuridir deyiladi"². Davlatimiz rahbari Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Inson huquqlari bo'yicha harakatlarga da'vat" tashabbusini ilgari surish maqsadida BMT Inson huquqlari kengashi a'zolari va barcha hamkorlarimiz bilan yaqin hamkorlikni davom ettirishimiz kerakligini bir necha bor ta'kidlab kelmoqdalar. Bugungi kunda mamlakatimizda Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi izchil amalga oshirilmoqda.

Zero, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarni milliy qonunchilik va huquqni qo'llash amaliyotiga tatbiq etish insonlar uchun qulay va munosib turmush sharoitini yaratishga qaratilgan demokratik islohotlarning asosiy mezoniga aylandi. O'zbekiston Respublikasida Inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash va ularning huquqiy savodxonligini oshirish bo'yicha bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda.

Xususan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 22.06.2020 yildagi PF-6012-son "Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasi" tasdiqlandi. Unda inson huquqlari ta'minlash borasida ta'limning tutgan o'rni va ta'lim sohasida inson huquqlarini ta'minlash yuzasidan aniq maqsadlar belgilab olindi. 1993 -yildayoq Venada bo'lib o'tgan Inson huquqlari bo'yicha Butunjahon konferensiyasida inson huquqlari bo'yicha ta'lim mamlakatlar o'rtasidagi barqaror va uyg'un munosabatlarni rivojlantirish va ularga erishish, o'zaro hamjihatlik, bag'rikenglik va tinchlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan edi. Va 1994 yilda BMT Bosh Assambleyasi 1995 yildan 2004 yilgacha bo'lgan davrni Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha ta'lim o'n yilligi deb e'lon qildi va barcha davlatlarni umuminsoniy madaniyatni yaratish uchun ta'lim, tarqatish va axborotni rivojlantirishga chaqirdi.

O'zbekiston Inson huquqlari bo'yicha ta'lim bo'yicha Butunjahon dasturi kampaniyasida, BMTning Inson huquqlari bo'yicha ta'lim va kadrlar tayyorlash to'g'risidagi deklaratsiyasi qoidalarini amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda. Xalqaro hamkorlar bilan yaqin hamkorlikda inson huquqlariga oid 120 dan ortiq asosiy xalqaro huquqiy hujjatlar davlat tiliga tarjima qilinib, katta nashrlarda chop etildi. BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi 1948-yil 10-

¹ Шавкат Мирзиёев. "ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИ". – Тошкент. "Ўзбекистон" нашриёти, 2021. 77-бет

² А.Х.Саидов. "Ўзбекистон ва инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси". – Тошкент: "Адолат", 2018. 18-бет

dekabrda qabul qilindi. Umumjahon deklaratsiyasining 26-modda 2- qismida “Ta’lim inson shaxsini to’la barkamol qilishga va inson huquqlari hamda asosiy erkinliklariga nisbatan hurmatni kuchaytirishga qaratilmog’i lozim. Ta’lim barcha xalqlar, irqiy va diniy guruhlar o’rtasida bir-birini tushunish, xayrixohlik va do’stlikka xizmat qilishi hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining tinchlikni saqlash borasidagi faoliyatiga yordam berishi kerakligi”- keltirib o’tilgan³. Tehronda 1968- yil 22- apreldan may oyining 13-sanasigacha Inson huquqlari bo’yicha xalqaro konferensiya o’tkazildi. Ushbu konferensiyada “Yoshlarni inson huquqlari va asosiy erkinliklari hurmat qilish ruhida tarbiyalash” deb nomlangan XX son rezolyutsiyasi qabul qilingan. Yunesko 1974 yil 19-noyabr oyida Fransiyaning Parij shahrida “Xalqaro anglashuv, hamkorlik va tinchlik uchun ta’lim va inson huquqlari va asosiy erkinliklari bilan bog’liq ta’lim bo’yicha tavsiyalar” mavzusida konferensiya o’tkazildi⁴.

Birlashgan millatlar tashkilotining 2011 yil 19-dekabr kuni Bosh assambleyasi 66/137-rezolyutsiya bilan “Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo’yicha ta’lim va ta’lim deklaratsiyasi” qabul qilindi⁵. Inson huquqlari va erkinliklari sohasi ta’limda xalqaro hujjatlar qabul qilinib takomillashtirib borilmoqda. O’zbekiston Respublikasida Inson huquqlari himoya qilishda bir qator chora tadbirlar amalga oshirilib kelmoqda.

Inson huquqlarini himoya qilish uchun avvalo insonlarning huquqiy savodxonligi oshirish lozim. Inson huquqlari va erkinliklari sohasida ta’limni rivojlantirish borasida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 07.02.2023 yildagi PQ-46-son “O’zbekiston Respublikasida inson huquqlari sohasidagi milliy ta’lim dasturini tasdiqlash to’g’risida” qaror qabul qilindi. Ushbu qarorda O’zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklari sohasida ta’limni rivojlantirish borasidagi ishlar aniq belgilab qo’yilgan.

Xulosa. Inson huquqlari bo’yicha ta’lim va o’qitish inson huquqlari va asosiy erkinliklariga umuminsoniy hurmat va ularga rioya etilishini rag’batlantirish, shu tariqa, jumladan, inson huquqlari buzilishining oldini olishga hissa qo’shishga qaratilgan. Shaxslarga bilim, ko’nikma va tushunchalar berish hamda ularning munosabati va xulq-atvorini rivojlantirish orqali huquqbuzarliklarga yo’l qo’ymaslik, ularga inson huquqlari umumbashariy madaniyatini shakllantirish va targ’ib qilishga hissa qo’shish imkoniyatini beradi. Inson huquqlari bo’yicha ta’lim nafaqat inson huquqlari va ularni himoya qilish mexanizmlari haqidagi bilimlarni rivojlantiradi, va inson huquqlarini hurmat qilish, himoya qilish va bajarishga mas’ul

bo’lganlarni imkoniyatlarini rivojlantiradi. Inson huquqlari bo’yicha ta’lim inson huquqlarining hurmat, tenglik va adolat kabi asosiy qadriyatlariga hamda inson huquqlarining ajralmasligi, o’zaro bog’liqligi, bo’linmasligi va universalligiga asoslanadi. Inson huquqlari bo’yicha ta’lim keng qamrovli natijalar berishi mumkinligini e’tirof etishni aks ettiradi. Insonning inson huquqlariga ega bo’lgan huquqlarini aniqlash va da’vo qilish va ular duch keladigan muammolarga inson huquqlari standartlariga mos keladigan yechimlarni izlash imkoniyatini beradi. O’rganilgan narsa inson huquqlari qadriyatlarini aks ettirishi, ishtirok etishni rag’batlantirishi va inson huquqlari amalda qo’llaniladigan ta’lim muhitini rivojlantirishi kerak.

³ www.lex.uz

⁴ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-education-international-understanding-co-operation-and-peace-and-education>

⁵ <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/united-nations-declaration-human-rights-education-and-training>

REFERENCES

1. Шавкат Мирзиёев. “ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИ”. – Тошкент. “Ўзбекистон” нашриёти, 2021. 77-бет
2. А.Х.Саидов. “Ўзбекистон ва инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”. – Тошкент: “Адолат”, 2018. 18-бет
3. www.lex.uz
4. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-education-international-understanding-co-operation-and-peace-and-education>
5. <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/united-nations-declaration-human-rights-education-and-training>